

“НИЩЕТАТА НА СВЕТА”:

НАЦИОНАЛНИ КОНТЕКСТИ

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ “СВ.КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Книга СОЦИОЛОГИЯ
Том 102

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA “ST.KLIMENT OCHRIDSKI”

FACULTE DE PHILOSOPHIE
Livre SOCIOLOGIE
Tome 102

ОТТЕГЛЯНЕТО НА ДЪРЖАВАТА *

ПИЕР БУРДИЙО

Похвалното желание да видим нещата лично и отблизо понякога ни кара да търсим обяснителните принципи на наблюдаваните реалности там, където ги няма (във всеки случай не всички), т. е. да подменим самото наблюдение. Така например е сигурно, че истината за ставащото в „трудните предградия“ не пребивава в тези обичайно забравяни места, които от време на време излизат на предния план на актуалността.¹ Истинският предмет на анализ, който трябва да конструираме противно и на привидностите, и на всички онези, които се задоволяват да ги потвърждават е социалното (или по-точно политическото) конструиране на реалността, предоставено от интуицията и представите – в частност журналистически, бюрократични и политически – за тази реалност. Те допринасят за произвеждане на съвсем реални резултати – отначало в политическия универсум, където структурират дискусията и в крайна сметка и в универсума на науката.

Държавните благородници и либерализмът

Ако тук бе отделено място на критическия анализ на представите, това не е заради простото удоволствие да се посветим на игрите на полемиката. Тези колективни конструкции са част от реалността, която трябва да бъде разбрана и за която те са до голяма степен отговорни: така напр. е при неолибералната визия, вдъхновила политическите мерки по публичното финансиране на жилищното строителство, които бяха въведени през 70-те години и които допринесоха за създаване на социално разделение между собствениците на малките къщи и обитателите на големите кооперации, често пъти материализирано само на една улица, както е в Сен Флорентен. Но докато „бунтовете във Во ан Велен“ или „убийството в Сен Флорентен“ откриват новинарската емисия по телевизията или тази на вестниците, кой си спомня за

* Преводът е направен по: Bourdieu, P. 1993. *La misère du monde*. Paris, Seuil. (частта „La demission de l'État“).

¹ Разделението между дисциплините етнология, социология, история и икономика се пренася в напълно неадекватните подразделяния на предметите на изучаване, напр. противопоставянето от една страна на монографии, вписани в локалното и поради това неспособни да схванат механизмите, чиито ефекти регистрират, а от друга анализи, които имат по-систематични амбиции, но стигащи до повече или по-малко произволен избор в сложността на фактите, за да конструират „стилизирани“ модели.

Бялата книга на „жилищата с умерен наем” (HLM), за комисията Бар или комисията Нора-Евено и всички дебати за „помощ за камъка” и „помощ за човека”, които разтърсваха управляващите среди 15 години по-рано при Жискард д’Естен и неговия министър на жилищното строителство Жак Баро? Бюрокрациите имат къса памет и имената на всички участници в колективното изработване на някои от най-решаващите решения след войната вече са в пълна забрава.² По същия начин можем ли да очакваме журналистите и философите-журналисти, които многоучено разискват в колоните на уводните статии върху „ислямското було” или „събитията”, случили се в един или друг квартал от предградията на Париж или Лион, да се запитат истински върху приноса на журналистиката към производството на „събитието”, което вярват, че регистрират и анализират?

Противопоставянето между либерализъм и етатизъм, което занимава толкова много автори на есета, не издържа дори и на една секунда наблюдение. Така например може да се констатира, че държавата допринася по предопределящ начин за изграждане на пазара на недвижими имоти, по-специално чрез упражнявания от нея контрол върху пазара на земя и формите на подкрепа, които оказва на закупуване или наемане на жилища. В същото време тя допринася и за предопределяне на социалното разпределение на пространството, или, ако предпочитате, разпределението на различните социални категории в пространството (върху което тя въздейства и чрез упражняваното от нея действие върху пазара на работна сила и образователния пазар). Именно оттеглянето на държавата и отслабването на публичното финансиране за строителството, затвърдени през 70-те в рамяната на подкрепата за камъка с подкрепа за човека, е същностно отговорно за появата на онези места на заточение, в които поради икономическата криза и безработицата се оказват концентрирани най-безимотните популации.

Следователно е невъзможно да разберем състоянието на нещата – и в жилищния въпрос, и в множество други области – без да вземем предвид колективното покръстване в неолибералната визия, което започна през 70-те, а в средата на 80-те приключи с обединението на социалистическите управници. Тази промяна не се ограничи до трансформациите на идеологическото настроение, което медийните „философи” обявяват като „връщане на субекта” или „смъртта на мисленето от 68-ма”. Тя бе придружена с разрушаване на идеята за публични услуги, за което новите учители по мислене допринесоха с поредица от теоретически софизми и мошенически уравнения, основани на логиката на магическата контаминация и издайническата смесица, към която прибягваха тъй често в миналото техните марксистки противници: правейки от икономическия либерализъм необходимо и достатъчно условие за политическа свобода, държавната намеса се уподобява на „тоталитаризъм”; отъждествявайки съветизма и социализма се постулира, че борбата срещу обявените за неизбежни неравенства е неефективна (което не пречи да я обвиняват, че обезсърчава най-добрите) и във всеки случай може да бъде водена само за сметка на свободата; обвързвайки ефективността и модерността с частното предприятие, а

² Всички тези имена и най-вече анализ на производството на политиката на жилищното строителство могат да се намерят в бр. 81-82 на *Actes de la recherche en sciences sociales*, излязъл през март 1990 г. и посветен на „икономиката на дома”.

архаичността и неефективността с публичната услуга, се цели да се постави отношението към клиента, смятано за по-егалитарно и по-ефективно, на мястото на отношението към бенефициента, „модернизацията” се отъждествява с приватизацията на най-рентабилните публичните услуги и с ликвидирането или озаптяването на низшия персонал на публичните услуги, обявен за отговорен за всички неефективности и всички „ригидности”.

Дясната ръка и лявата ръка на държавата

Достатъчно е да се спрем на този последен шрих за да видим, че целият този корпус от общи места, места за срещи, специално устроени за подпомагане на общуването между „мислители” с властови проблеми и властници с мисловни проблеми (ревюта, клубове и конференции) и неуморно преповтаряни във всекидневници и седмичници, изразява съвсем пряко визията и интересите на висшето съсловие на държавни благородници, излязло от Националната школа за администрация (ENA) и образовано чрез преподаване на политически науки.³ Това са онези нови мандарини, лакоми за премии и винаги готови „да работят на частно”, които, уморени от проповядване на духа на „публичната услуга” (за другите), както е през 60-те години, или да възхваляват култа на частното предприемачество най-вече през 80-те, претендират, че управляват публичните услуги като частни, без обаче да се излагат на ограниченията и рисковете - финансови и лични, свързани с онези институции, на чиито (лоши) нрави те маймунски подражават, особено по въпросите на кадровата политика. Именно те обвиняват – в името на императивите на модернизацията – представителите на изпълнителната власт, тези „обезпечени” с държавни постове, предпазени от рисковете на свободното предприемачество чрез непоклатимите устави и вкопчени в корпоративната защита на социалните придобивки; именно те възхваляват достойнствата на гъвкавостта на труда, когато не проповядват – в името на производителността – прогресивното орязване на щата.

Става ясно, че тези дребни служители и най-вече онези от тях, които са натоварени с изпълнение на т. нар. „социални” служби, т. е. да компенсират, без да разполагат с необходимите средства, най-неприемливите ефекти и несъстоятелности на логиката на пазара, полицаи и низши магистрати, социални работници, педагози и дори – все повече – начални и гимназиални учители, имат чувството, че са изоставени, ако не и отхвърлени, в усилието си да се справят с материалната и морална мизерия, която е единствената сигурна последица на икономически легитимиранията Realpolitik. Те преживяват противоречията на една държава, чиято дясна ръка вече не знае или, по-лошо, вече не иска онова, което прави лявата ръка, под формата на все по-болезнени двойни ограничения: как да не види човек напр., че възхвалата на рентабилността, на производителността, на конкурентноспособността или, по-просто казано, на печалбата подкопава самото основание на длъжности, които

³ Би могло да се удостовери, че анализът на тази тематика и нейните социални условия на производство, направен далеч преди нейния триумф, продължава да е напълно валиден, въпреки привидното актуализиране, на което го подложиха социалистическите „ENA-пси” [Bourdieu, P./ L. Boltanski, 1976:1-73].

не вървят без една определена професионална незаинтересованост, често свързвана с военната преданост?⁴

По-дълбоко погледнато, самата дефиниция на длъжностите на тази „низова бюрокрация“ (street-level bureaucracy - англ.) се оказва сериозно преобразена от идването на пряката помощ към лицето-бенефициент (в областта на жилищното строителство, но и другаде, напр. с въвеждането на „минималния доход“ за търсещи работа) на мястото на старите държавни форми на подпомагане, за които е добре демонстрирано, че имат напълно различни последици. В съвършено съответствие с либералната визия прякото подпомагане „свежда солидарността до проста финансова субсидия“ и цели единствено да разрешава потреблението (или да подбужда към по-голямо потребление), без да се стреми да ориентира или структурира самото потребление [Gruson/Cohen, 1990:615-647]. Така се преминава от една държавна политика, целяща да влияе върху самите структури на разпределение, към политика, целяща само да коригира ефектите от неравното разпределение на ресурсите на икономическия и културния капитал, т. е. към една *държавна благотворителност*, насочена, както в доброто старо време на религиозната филантропия, към „бедните, които заслужават“ (deserving poors). Новите форми, които приема държавното действие, по този начин допринасят – с отслабване на синдикализма и мобилизиращите институции – за преобразуване на (потенциално) мобилизирания *народ* в хетерогенен агрегат от атомизирани *бедни*, от „изключени“, както ги нарича официалният дискурс, които биват споменавани предимно (ако не и единствено) тогава, когато „пораждат проблеми“, или за да се припомни на „обезпечените“ привилегиата, която представлява притежанието на постоянно работно място.

Училището на субпролетариата

Това отклонение за държавата и нейните политически решения е необходимо, за да разберем онова, което днес наблюдаваме „на терена“, т. е. ситуацията на несигурна позиция, в която се оказват поставени „социалните работници“, назначени от държавата (или общините), за да предоставят най-елементарни публични услуги за най-безимотните групи от все по-изоставените от държавата квартали или предградия. Тези агенти на държавата са проникнати от противоречията на държавата, които те често пъти изживяват най-дълбоко в себе си като лични драми: противоречия между поставените им задачи, често пъти извънмерни, особено в областта на заетостта и жилищното настаняване и предоставените им средства, почти винаги смехотворни; тези противоречия несъмнено са най-драматичните и отчасти са произведени от собствените им действия, като произтичащите от надеждите и разочарованията, внушени от училищната институция.

Как онези, които всекидневно се занимават с най-онеправданите икономически и културно, биха могли да не знаят или да си затворят очите пред факта, че голям брой проблеми, измъчващи семействата през децата им, както и самите тези деца, са пряко или непряко свързани с въздействието на

⁴ Наблюдава се, че лицата, заети в публичните услуги и в частност в „street-level bureaucracies“, често пъти проявяват определена отдаденост на своята длъжност, която според тях дава възможност да бъдеш полезен за обществото [Lipsky, 1980: xii].

Училището? Не ще и съмнение, че не трябва да търсим другое истинския принцип на особеностите на тези „млади“, често пъти описвани в езика на „неизказуемото“ и „невижданото“, представляващ научния еквивалент на журналистическата реторика на сензационното. Тези подрастващи притежават в поведението си и най-вече в отношението си към бъдещето всички характерни черти на субпролетариата, но по един дълбок и траен начин са повлияни от ефектите на продължителното пребиваване в училище.

Несъмнено всички описания са единодушни за това, какво е в сърцето на тези подрастващи: чувството, че безпаричието и липсата на превозно средство ги приковава към едно западащо (*dégradant* - „гнило“) място и че са обречени на упадъка (*degradation*) (и униженията (*degradations*)), който тежи върху тях като проклятие, или просто като дамба (*стигма*), забраняваща достъпа до работа, до развлечения, до потребителски блага и т. н.; а на най-дълбоко равнище – неумолимо повтарящото се преживяване за провал, отначало в училище, покъсно на пазара на труда, който забранява или обезсърчава всяко рационално предугаждане на бъдещето. Но това, което не се забелязва е, че този времеви опит – характерен за *субпролетариите*, чийто дефицит на власт над настоящето ги обрича на капитулация пред бъдещето или на непостоянство на амбициите – се корени в условия на съществуване, белязани от най-тотална несигурност относно бъдещето и вътрешната несъгласуваност на стремежите, едновременно отваряни и затваряни от училището.

Тези младежи, които дефицитът на културен капитал обрича на почти неизбежен образователен провал, биват поставени – често пъти до една относително напреднала възраст – в условия на съществуване, които въпреки всичко могат да усилят техните стремежи. Отстранявайки ги временно от производствените дейности и откъсвайки ги от света на труда, училището разсича „естествения“ цикъл на възпроизводство на работна ръка, основан на предварително приспособяване към подчинени позиции и създава у тях склонност към отказ от ръчен, най-вече заводски труд, и от положението на работника. То създава у тях склонност да отхвърлят единственото бъдеще, което им е достъпно, без да гарантира с нищо онова бъдеще, което сякаш им обещава и от което ги учи да се отричат в крайна сметка чрез *съдбоносния ефект* на своите вердикти. Ефективността на тези механизми несъмнено се отразява най-вече на подрастващите от чуждестранен произход, особено западноафрикански, чиито специфични трудности на образователния пазар се удвояват от допълнителните трудности, които им коства на трудовия пазар техният *отрицателен символен капитал*, свързан с външните знаци на телесния им хексис, функциониращи като стигма, както и собственото име, акцентът, а също така – отсега нататък – и местоживеенето.

Тези структурни фактори, които оформят в частност диспозициите спрямо времето и оттам отношението към труда, обясняват афинитета на тези младежи към нестабилни диспозиции и временни дължности. Но за диспозициите и практиките на тези подрастващи и особено тези с най-„отклоняващо се“ поведение не можем да си дадем пълна сметка без да вземем предвид и множество други фактори. На първо място това е изчезване или отслабване на мобилизиращите институции като политически и синдикални организации, които в старите „червени предградия“ не се задоволяваха само, както често се

казва, „да канализират и регулират бунта”, а гарантираха един вид „продължително опаковане”^{*} на цялото съществуване (конкретно чрез организирането на спортни, културни и социални дейности) и с това допринасяйки за придаването на смисъл не само на бунта, но и на цялото съществуване.

На второ място това е кризата на семейните структури, която удря най-вече западноафриканските семейства и е главен принцип на различието между тези семейства (и техните деца) и другите имигрантски семейства: изключителната плодовитост на тези семейства (макар и обречена на спадане с увеличаване на техния икономически и културен капитал) се съгласува твърде трудно с педагогическия проект (в широкия смисъл), негласно изискван от новата им социална среда. Освен това извънредно дълбоко е разминаването както в жизнения стил, така и в стремежите и целия светоглед, между родителите без никакво образование или малко образование и децата, претърпели цялата съвкупност от ефектите на едно продължително пребиваване в училищната система. Ефекти противоречиви и, най-мекко казано, парадоксални: за младите имигранти училището е повод да открият и изживеят пълната си принадлежност по право към френското общество (както и повече или по-малко експлицитно към демократичната култура, създателка на универсалистки стремежи като отхвърлянето на расизма) и пълната си фактическа изключеност от него, утвърдена чрез вердикта на училището. А родителите, понасящи всички последици от шоките и всички страдания на децата си, нямат никаква власт да им предложат не само средства за съществуване, но и *основания да живеят*, способни да ги изтръгнат от чувството, че са излишни, непотребни. Още повече че те често са изключени от икономическото и социално съществуване поради безработицата, откъснати от родната си общност и, колкото и да е парадоксално, изолирани в този социален хабитат, който събира хората в домакинства според наличните жилища и доходите, а не както в бордеите според отношенията на родство. Нямайки какво да предложат за настоящето и още по-малко за бъдещето, те трудно контролират стремежите към потребление, формирани у децата им от посещение на училището и от настойчивите послания на един социален свят, обсебен от потребителските блага, или в самото сърце на домашния живот чрез телевизията и рекламните проспекти, които всеки ден пълнят пощенските кутии.

Ако има един характерен за съвместното живеене ефект, той се състои във факта, че в такава среда никой не може да подкрепи никого и социалните падения не срещат спирачките или мрежите за безопасност, налични в други среди. Той се състои също и в онова състезание по насилие, което се отприщва, когато „дребните номера” (бягство от училище, грабежи, кражби на коли и т. н.), често пъти възприети като игра или предизвикателство, или пък резките колективни взривове на насилие (което кара напр. някои младежи да разрушават жилища или оборудване, което сами са поискали), все повече отварят пътя за действие на едно активно и организирано малцинство: царуването на бандата, често пъти изградена още от училището, в което тя се стреми да наложи на желаещите да се измъкнат приравняване към най-онеправданите, след това

^{*} “Enveloppement continu” като игра върху “developpement continu” („продължително развитие” или „обучение”). – Б. пр.

може да бъде упражнявано върху една атомизирана популация, неспособна да се мобилизира колективно, без да оставя на понасящите го друг изход освен примиреното подчинение и оттеглянето в страданието и омразата, източник на глобалните и недиференцирани заклеявания на расисткия есенциализъм, или напускането, което удвоява унижението и стигматизацията на така изоставеното място.

Преправяне на историята

Ако ми се е сторило необходимо да говоря за една от причинните серии, водещи от най-централните места на държавата до най-обезправените области на социалния свят, същевременно поставяйки ударение на собствено политическото измерение на процесите, несъмнено безкрайно по-сложни, които са довели до състояние на нещата, за което всъщност никой не е мислил, нито желал, целта ми не бе да се посветя на логиката на заклеяването и осъждането, а да се опитам да разкрия възможностите за рационално действие, насочено към разваляне или преправяне на направеното от историята.

Изследването на една добре обоснована обяснителна система всъщност не съдържа нищо произволно в този случай: местата на заточение и техните обитатели са станали – чрез проблемите, които пораждат – един от основните залози на политическата борба и е важно да се присмеем на обясненията, чийто подчертано фантастичен характер би се проявил веднага, ако не събуждаха най-древните фантазии на западната традиция (има предвид напр. онзи зле евфемизиран вариант на расистко обяснение, който представлява позоваването на специфичния характер на ислямската традиция, институционално установено като обосноваване на една радикална и окончателна другост). Затова, пазейки се да не видим там механична верига на отговорности, не е без значение да извадим на светло връзката между неолибералната политика, целяща да изтръгне дребната буржоазия от колективния хабитат и оттам от „колективизма” и да я обвърже с частното притежаване на индивидуална къщичка или апартамент в кооперация, и с това самото с установения ред и пространствената сегрегация, насърчавана и усилована от оттеглянето на държавата. Както и по-очевидната връзка между тази сегрегация, имаща най-видими ефекти и мястото, което днес в политическото поле и другаде заема противопоставянето на „национали” и „имигранти”, дошло на мястото на дотогава стоялото на преден план противопоставяне между доминиращи и доминирани. Това благоприятства упадъка на мобилизаторските институции и тяхната способност да преодоляват (както теоретически чрез реактивиране на интернационалистката традиция, така и практически чрез създаване на нови солидарности) трудностите, които свързаните със съвместното живеене конфликти пораждат вътре в самия работнически свят и дори в местата, където „националите” са голямо мнозинство (като най-известните „квартали” или „махали” Катр Мий в Ла Курньов, Мингет или Балзак във Витри).

С нахлуването в политическото поле на една партия, която като Националния фронт е базирала цялата си стратегия на експлоатирането на ксенофобията и расизма, целият политически дебат бива организиран повече или по-малко директно около проблема за имиграцията: в политическата борба на противопоставящите се силите за налагане на принципа на легитимно

виждане и разделение, в частност партии и синдикати, въпросът за преразпределението се е превърнал в централен, а с това и въпросът за дефинирането на имащите право да претендират за предимствата, свързани с националната принадлежност. Всъщност именно въз основа на претенция за монопола на достъп до свързаните с гражданството икономически и социални предимства, доминираните национали могат да се чувстват солидарни с доминиращите такива срещу „имигрантите”.

Виждаме как капитулацията или оттеглянето на държавата е предопредило неочаквани или във всеки случай никога действително пожелавани ефекти, които по природа са заплаха в дългосрочен план за доброто функциониране на демократическите институции, ако спешно не им се противопостави решителната политика на една държава, заела се сериозно да осъществи намеренията, които декларира.

ЛИТЕРАТУРА

- Bourdieu, P./L. Boltanski.** 1976. La production de l'ideologie dominante. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 2-3, p. 1-73.
- Lipsky, M.** 1980. Street-level Bureaucracy. *Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York, Russell Sage Foundation, p. xii.
- Chambat, P.** 1990. Service public et néo-libéralisme. *Annales ESC*, 3, p. 615-647.
- Gruson, C./J.Cohen.** 1990. Tarification des services publics locaux. Paris. *La Documentation française*, p. 47-48.

*Превод от френски език:
Тодор Петков*

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ “СВ.КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Книга СОЦИОЛОГИЯ
Том 102

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA “ST.KLIMENT OCHRIDSKI”

FACULTE DE PHILOSOPHIE
Livre SOCIOLOGIE
Tome 102

„НИЩЕТАТА НА СВЕТА”: ЕДНО ДВОЙНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИНТЕРВЮ НА ФРАНЦ ШУЛТАЙЗ С ПИЕР БУРДИЙО*

Ф. Шултайз: Публикуваното през 1993 г. от Вас и редица съавтори изследване “Нищетата на света” излезе неотдавна в превод на немски език.¹ Бихте ли разказали на германските читатели нещо за политическите предпоставки на това изследване?

П. Бурдийо: Ако трябва да контекстуализирам исторически нашата книга, то това е периодът на управление на френските социалисти, който в началото на 90-те години вече е към своя край. Контекстът е заплетената ситуация, в която социалистите въвлякоха страната ни. Става дума за един вид критична равносметка на това управление, до известна степен за една диагноза, която показва на социалистите последиците от собствените им политически действия, които в крайна сметка доведоха и до техния провал на парламентарните избори. Нашата цел беше посредством конкретни емпирични изследвания да покажем какви са социалните последици от започналата през 70-те години и след това негласно проведена от социалистите неолиберална ера в областта на социалното жилищно строителство като цяло и в областта на предградията по-специално. Ние настоятелно искахме да направим навреме тази критична равносметка още преди тогавашните парламентарни избори. От друга страна, с това изследване бяха свързани, разбира се, и научни намерения и стремежи, отнасящи се най-вече до проблема за методите на модерните социални науки. Всъщност наистина изглежда, че това изследване съдържа двойно предизвикателство: от една страна споменатото вече предизвикателство към така наречената “политическа класа”, от друга – предизвикателство към методологическите предпоставки и самоочевидности на научната ортодоксия.

Ф. Шултайз: Това изследване наистина изглежда, че скъсва с цяла поредица академични рутини и напуска отъпканите пътища както на равнището на теоретичната конструкция, така на и това на

* Интервюто е проведено на 22 декември 1997 г. в Колеж дьо Франс в Париж, където по това време Пиер Бурдийо е професор по социология и е публикувано в: *Sozialismus* 1/1998: 10-13. А Франц Шултайз е професор в социологическия факултет на Университета в Женева.

¹ Bourdieu, P. et.al. 1997. *Das Elend der Welt. Zeugnisse und Diagnosen alltäglichen Leidens an der Gesellschaft*. Universitätsverlag Konstanz, Edition discours.

методологическия подход. Бихте ли могли да ни кажете какво място заема Нищетата на света в контекста на досегашните Ви работи – от ранните Ви етнографски изследвания в Северна Африка до публикуваното през 1992 литературно-социологическо изследване Правилата на изкуството?

П. Бурдийо: Има много хора, които усилено говорят за рязък методологически обрат в работите ми, докато аз самият настоявам, че има съвсем ясен континуитет по отношение на предходните ми работи. Още в най-ранните ми етнологически студии, имам предвид например книгата *Труд и трудещи се в Алжир (Travail et travailleurs en Algérie)*, публикувана през 1963 г., качествените интервюта бяха за мен нещо саморазбиращо се като форма на теренно изследване. Освен стандартизираните анкети с около 2000 души още тогава проведох значителен брой дълбочинни интервюта. Спомням си много добре един разговор, който тогава проведох с един алжирски готвач. Той с невероятна аналитична яснота ми изложи обществения контекст на Алжир от онази епоха и имаше много сходни прозрения с моите в ролята ми на социологически наблюдател. Този разговор ме накара да осъзная, че благодарение на специфичната си позиция в социалното пространство определени социални агенти разполагат с една спонтанна социология, която може да бъде много близка до научната социология. Това изследване има и непосредствена връзка с методологическия подход на *Дистинкцията*, където могат да се намерят графически ясно открити свидетелства на обикновени хора, които в подробни качествени интервюта дават сведения за всички възможни детайли на своя вкус и стил на живот. Тези методически проведени качествени интервюта имаха за цел да разкрият структурите и начините на мислене, които намират израз в казаното, т.е. хабитуса на интервюираните. Подобно разбиране за методите изисква от изследователя по-голяма близост до предмета му на изследване или до изследователското поле.

Успехът на нашето изследване *Нищетата на света* се дължи не на последно място на привилегията да работя в колектив с колеги, като Реми Льоноар или Патрик Шампань, които бяха схванали благодарение на разнообразните си предварителни изследвания в максимално висока степен обективността на анализиранияте от тях обществени ситуации – онези на правото, респ. на журнализма. В резултат от това те проявиха способността веднага да намерят адекватна формулировка на съответните въпроси без заобиколни пътища и без да прибягват до помощта на анкетни карти.

Ф. Шултайз: А връзката с работите Ви върху така нареченото Изследване на Флобер (“Правилата на изкуството”)?

П. Бурдийо: Да, това, което трябва да си припомним с оглед на по-доброто разбиране на хода на работата върху *Нищетата на света*, е почти успоредно извършената работа по изследване на полето на изкуството по-общо и на литературното поле в частност, което беше завършено през 1992 г., т.е. година преди това. Тук могат да се установят много препратки и сродства по избор. Имам предвид например вниманието, с което Флобер описва много детайлно фигурата на един селянин, неговите мисли, емоции и действия. Интересът му

към този селянин по нищо не отстъпва на този към личността на един крал. В интереса на Флобер към този човек има за мен нещо много истинско и красиво, в никакъв случай користоно. Флобер ми помогна последователно да промисля и проведа докрай собственото си начинание. Тази близост до литературните образци обяснява поне отчасти реакциите на определени критици, които учудено питаха: “Какво прави този?”. И колкото по-голямо беше неразбирането им, толкова по-остра ставаше критиката им!

Ф. Шултайз: Ето защо това произведение се чете като пледоария за това да се прави друга социология или по-скоро социологията да се прави “по друг начин”, при което от една страна става дума съвсем недвусмислено за политическата саморефлексия на социолога, а от друга – за вече споменатия разрыв с проявленията на методологически фетишизъм от всякакъв вид.

П. Бурдийо: Да, от една страна съм склонен да насоча вниманието към континуитета в цялостната ми научна работа, от друга – обаче е уместно да говорим за разрыв, радикален разрыв с конформизмите от всякакъв вид, сякаш става дума за написано в зряла възраст младежко произведение.

Ф. Шултайз: Необходима е голяма доза зрялост, за да се осмели човек да се захване с подобно изследване...

П. Бурдийо: Зрялост, убеденост, увереност в себе си. Човек трябва да може да си позволи да наруши писаните, но най-вече неписаните закони на гилдията.

Ф. Шултайз: И кодифицираните основания на научната легитимност?

П. Бурдийо: Абсолютно. Между другото не на последно място благодарение на работата ми върху *Ницетата на света* придобивах все по-голяма критична дистанция по отношение на принципа на свободата от ценности, в който социолозите постоянно се кълнат, позовавайки се на Макс Вебер. И тук беше необходима зрялост и известна доза самоувереност, защото най-реакционните ми критици с удоволствие биха използвали и най-деликатния ми опит да поставя под въпрос този основен стълб на научността, за да ме злепоставят, вместо да ме предизвикат на терена на научната практика. Регресивно погледнато, в това отношение много дълго се подлагах на автоцензура и си забранявах да представям науката и политиката като съвместими, за да не наруша тази общо споделена форма на вярата в определена норма на научната работа.

Ф. Шултайз: Това обяснява ли също така обстоятелството, че от този момент става особено актуален ангажиментът Ви като интелектуалец на политическата сцена, особено що се отнася до критичното наблюдение и критичния коментар на процесите на обединяване на Европа и на отсъстващата в тях социална и културна компонента?

П. Бурдийо: И да, и не. Аз се намесвах още преди това много активно в политическите дебати. Тук мога да препратя към статията ми в *Le Monde* на тема *Дясната и лявата ръка на държавата*. Още в нея могат да се открият съществени отправни точки за работата върху *Нищетата на света*. В тази връзка ще припомня и лекцията ми върху историята на модерната държава, изнесена в Колеж дьо Франс в края на 80-те. В нея поставих въпроса за основанията на универсалистката претенция на модерната държава – важна подготовка за постоянно поставяния в *Нищетата на света* въпрос за отговорността на държавата и компетентността на обществото за благо на всички граждани.

Друг важен подстъп към предмета на това изследване беше една обиколка из Чикагските гета заедно с Лоик Вакан, която остави трайни впечатления у мен. Вярно е, че още преди това бях видял и преживял много, да не забравяме, че съм бил в Алжир по време на войната, така че горящи части от коли по улиците не бяха нещо ново за мен. Но това, което видях в Чикаго, беше тотална катастрофа, пустиня, белязана от пълното оттегляне на държавата. Това преживяване ми показва съвсем ясно невероятното историческо значение на модерната държава и изостри сетивата ми за наболелите проблеми на предградията в собствената ми родина.

Франц Шултайз: Във връзка с този интерес към държавата и Вашия ангажимент за каузата да се запазят нейните исторически постижения по отношение на политическите и социалните права на гражданите не може ли да се говори за един вид преоткриване, респ. актуализиране на политическата социология на Емил Дюркейм, бащата на френската социология?

П. Бурдийо: Абсолютно. Чел съм неговите политически текстове още в младежките си години и тогава ми се сториха твърде наивни, вдъхновени от един вид мек хегелианизъм, особено що се отнася до представата му за държавата и ролята на интелектуалеца като неин служител. Едва по-късно успях да разбера по-добре утвърдителната и позитивна преценка на Дюркейм за модерната държава и я споделям в много отношения, след като в *Нищетата на света* се занимавах много интензивно с второстепенни на пръв поглед въпроси като например общественото жилищно строителство и държавното подпомагане на жилищното строителство и посветих между другото на тази тема един собствен изследователски проект и един брой на издаваното от мен списание *Actes de la Recherche en Sciences sociales* [1990, бр. 81/82].

В контекста на този обществен проблем спонтанно се сещам за едно от интервютата, проведено за *Нищетата на света*, при което конфронтацията между два напълно различни социални свята, възникнала в резултат от държавното жилищно строителство, и наложените от подобни погрешни политически стратегии произволни деления на физическото и социалното пространство, направо се набиват на очи. От едната страна на улицата имаше селище с подредени в редица еднакви къщи, построено в рамките на държавна програма за подпомагане. Всички къщи бяха с малки градини отпред, обитавани от работници с по-високи доходи и дребни чиновници и служители. От другата страна на улицата се простираше мрачно селище с високи блокове,

изникнало от земята за много кратко време в резултат от държавни програми за жилищно строителство. Това беше една контрастна картина, която ми показва много ясно невероятното значение на държавната политика за всекидневните жизнени отношения между хората, макар и в негативен план и с всичките й погрешни ходове.

Ф. Шултайтз: Сега бих искал да Ви насоча към един съвсем различен въпрос, който може да си зададе читателят на Нищетата на света. Това произведение има колективен характер, заедно с това обаче създава впечатлението за цялостност и хомогенност, сякаш е писано от един. Според Вас, кои конкретни условия и форми на съвместна работа правят възможно подобно впечатление?

П. Бурдийо: Според мен, това впечатление е резултат от един тип колективна работа, който метафорично може да се обозначи като “работилница” в смисъла на художествените и занаятчийски ателиета от епохата на Куатроченто. Това е място, където много чираци работят заедно под ръководството на един майстор, обменят опит и идеи, учат един от друг и един с друг. По време на продължителната ни и интензивна съвместна работа върху *Нищетата на света*, ние развихме определени форми на работа, при които си разменяхме транскрибираните интервюта с цел детайлна критическа дискусия, като самият аз в една първа стъпка предложих за критично обсъждане някои мои предварителни изследвания. Определени пасажии от интервютата бяха многократно препрочитани и най-подробно обсъждани. Текстовете, които предшестваха публикуването на интервютата, също са продукт на тази форма на колективен труд - те бяха критично рефлексирани и развити в интензивните и постоянни групови дискусии, което вероятно също е допринесло за създаване на споменатото впечатление. Въпреки това отделните текстове си остават много индивидуални и различни, което не сме се и опитвали да избегнем.

Ф. Шултайтз: Въпреки това е изненадващо колко добре е синхронизиран този оркестър от почти двадесет автори и до каква степен независимо от различието на стиловете се налага впечатлението за един общ начин на писане.

П. Бурдийо: Не на последно място това впечатление е заслуга на жените – изследователки, които взеха участие в проекта. Докато анализите и интерпретациите на колегите мъже почти без изключение трябваше да бъдат подлагани на критична дискусия и проверка в групата, тези на Розин Кристин например бяха абсолютно готови за публикуване без каквито и да било корекции. Жените в екипа намираха почти винаги без проблем правилния тон, подходящия вход към интервютото и притежаваха способността при анализа на транскрибираните интервюта веднага да стигнат до същността на нещата и без заобиколни пътища да изведат основното. Това се отрази много добре на работата на цялата група. Жените до голяма степен зададоха правилния тон на колегите си мъже...

Ф. Шултајз: ... и ги предпазиха от изпадане в тежко теоретизиране?

П. Бурдийо: Точно така. Благодарение на това постигнахме и една от целите, която си бяхме поставили още в началото, а именно текстовете да могат да се четат по-лесно от една по-широка публика. Тази цел произтича непосредствено и от политическите цели на изследването.

Цялостният и завършен характер на *Ницетата на света* се дължи, разбира се, и на структурата, която е в основата на произведението. В началото планът за неговото изграждане беше много по-амбициозен и претенциозен, отколкото може да се предположи, ако се съди по крайния продукт. Имахме идеята да напишем към всеки раздел на книгата специален социално-статистически увод, в който посредством съответните социални индикатори да се представят, така да се каже, макроструктурните специфики на съответната област.

Освен това и отделните глави, които разглеждат по-обща социологическа проблематика, също допринасят за кохерентността на общото ни произведение. Достатъчно е да си припомним главата за образованието, в която въз основа на една централна обзорна тема се представят перспективите на отделни агенти или групи в техните взаимни влияния. Трябва да си припомним и това, че основните глави на *Ницетата на света* са отражения и синтези на интензивни социологически изследвания от изминалите 30 години и се характеризират с това, че са едновременно ръководени от теория и наситени с емпирия, макар това да не се набива на очи при повърхностно разглеждане.

Ф. Шултајз: Казаното навежда на мисълта, че със своята многопластова и многомерна структура, с кодираните връзки между едновременно независими и въпреки това систематично преплетени индивидуални случаи, респ. социоанализи на конкретни съвременници, както и с преднамерената си близост до литературни образци, това изследване е ориентирано към идеала за едно социологическо колективно художествено произведение.

П. Бурдийо: Това е напълно вярно! Нашата работа се доближава много до стила на работа на един Клод Симон (изтъкнат представител на *nouveau roman*, бел. Ф. Ш.), който аналогично на колажите на модерните художници в буквалния смисъл прикрепва единичните скици една до друга, една над друга, една под друга, докато постепенно изгради произведението си и го превърне в цялостен и съгласуван образ. Между впрочем тази аналогия с художествения стил и техника на работа в никакъв случай не е толкова преувеличена, колкото изглежда на пръв поглед. Така например по време на интензивната ми работа със записите от интервютата бях развил една детайлна символна система, собствен символен език, за да мога да отбелязвам систематично мълчанието на респондентите, тяхното колебание и размишляване, дългите паузи посредством точки, които съответстват на изминалото време. Но също така използвах и специфични знаци като насочени нагоре стрелки, за да отбележа например повишаването на гласа. Няколко от транскрибираните от мен по този начин страници, които в много отношения наподобяват партитури, бяха публикувани в списанието на литературния авангард *Revue de la littérature générale*.

Също така графичното оформление на книгата съзнателно беше подчинено на идеята за социологическо художествено произведение. Оформлението на корицата беше гениално хрумване на нашия графичен дизайнер, което за съжаление при превода на немски език не можеше да се възпроизведе заради играта на думи. Същото може да се каже и за формата на шрифта, за оформянето на междинните страници или заглавията, както и за представянето на интервютата в колони, което съвсем съзнателно наподобява оформянето на текстовете в театъра. С други думи, опитахме се във възможно най-висока степен да съгласуваме формата и съдържанието на това произведение и да осъществим нашата представа за цялостно кохерентно оформление до най-малките детайли на книгата.

*Превод от немски език:
Светла Маринова*

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ “СВ.КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Книга СОЦИОЛОГИЯ
Том 102

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA “ST.KLIMENT OCHRIDSKI”

FACULTE DE PHILOSOPHIE
Livre SOCIOLOGIE
Tome 102

**НИЩЕТАТА НА СВЕТА НА ПИЕР БУРДИЙО –
ИЗСЛЕДВАНЕ И ПРОТОТИП НА ЕДНА ДИАГНОЗА НА
ОБЩЕСТВОТО “ОТ ДОЛУ”**

ФРАНЦ ШУЛТАЙЗ и НЕКТАРИУС НЕМИРЕС

Franz Schultheis and Nektarios Ntemiris. THE WEIGHT OF THE WORLD BY PIERRE BOURDIEU: A STUDY AND A PROTOTYPE OF A „GRASS-ROOTS“ DIAGNOSIS OF SOCIETY

In 1993 in France a sociological study appears – *The Weight of the World*, a collective writing led by Pierre Bourdieu. Within various perspectives it refers to the topics of poverty and social exclusion. The study stimulates critical reflection upon the speakers' positions, the contexts and effects of the representation of the generally accepted discourses. The study is not just a warlike challenge to the “political class”, to the political representatives and structures as accomplices to the processes of suburbs degradation; the study should be read also as challenging the methodological prerequisites and self-evidences of the scholarly orthodoxy, which while claiming to be “value-free” rather conceals than unmasks the power relations.

The paper aims at reconstructing the tradition that Bourdieu gave grounds to: the tradition of “grass-roots” diagnosis of society carried out with qualitative methods; at making its methodological and historical prerequisites explicit and at st.

Всеки, който прочете книгата на Бурдийо *Нищетата на света*, няма как да не направи подсъзнателна асоциация с поставения от Гейтри Спивак въпрос: *Може ли подчиненият да говори?* Този въпрос задава една критична перспектива към медиите, политиците, но и към интелектуалната левица, която от една страна претендира, че може да говори от името на “маргинализираните, подчинените маси”, а от друга се измъква от отговорност, като твърди, че “масите” могат да говорят от свое име. Това, според Спивак, е равносилно на нежеланието ѝ да се занимава по-сериозно с обществените структури и йерархизираните пространства, които решават кой ще бъде чул в публичността и кой – не. Следователно става дума за въпроса за представителството на хора, които по правило никога не могат действително да говорят от свое име, за шансовете им да бъдат чути в публичното пространство, както и за въпроса *как* ще бъдат възприети. Защото се получава така, че те са трайно зависими от позициите на своите говорители и дискурсивните контексти, от които последователно биват изключвани въз основа на позицията си в социалното пространство.

Нищетата на света, която излезе през 1993 г. под научното ръководство на Пиер Бурдийо, може да се тълкува като опит да се даде на някои от тези хора,

които обикновено се появяват само като обекти на медийни, научни или политически дискурси, възможността да артикулират преживяванията си. Тук онези, за които обикновено се говори, които обикновено биват обсъждани, са в позицията сами да говорят. И това става не в рамките на някакъв лишен от контури корпус от текстове, в който тяхното говорене има опасност да се превърне в спонтанно-социологически субективизъм, а в полето на наблюденията, анализите и емпиричния материал на групата социални учени, събрана около Бурдийо. В тази книга те се опитват да положат специфичните перспективи на интервюираните и техните социални позиции в обективните структури на френското общество.

При това бързо става ясно, че *Нищетата на света* в никакъв случай не се опитва да смекчи своя критичен тон, а напротив, открито го демонстрира на различни, свързани помежду си равнища: по отношение на едно академично пространство, което все повече се отдалечава от хората, за които говори; по отношение на традиционните подходи на емпиричните изследвания, чиито статистически методи все повече скриват конкретното страдание и зависимите от социалната позиция възможности, граници и принуди на социалните агенти; по отношение на една държавна политика, която все повече се оттегля от обществените интереси; както и по отношение на една неолиберална логика, през мрежата на която изпадат все повече и повече хора.

В този смисъл *Нищетата на света* е едно произведение, което от различни перспективи засяга темите за бедността и социалното изключване. Успоредно със самите мотиви, изследването провокира и към критична рефлексия на позициите на говорителите, контекстите и ефектите от представителството на общоприетите дискурси. Книгата представлява войнствено предизвикателство към една “политическа класа”, към политическите представители и структури, които са съучастници в процесите на упадък на предградията, макар и индиректно – с това, че са се отказали от политическата отговорност за сметка на засегнатите. Същевременно изследването трябва да се разглежда и като предизвикателство към методологическите предпоставки и самоочевидности на научната ортодоксия, която с претенцията за „свобода от ценности” по-скоро прикрива, отколкото разобличава отношенията на власт [Нищетата на света: едно двойно предизвикателство, Интервю на Франц Шултайз с Пиер Бурдийо, по-горе].

В исторически план това изследване има своето място в началото на 90-те години, когато приключва периодът на управление на френските социалисти. Става дума за един вид критична равностметка, която показва на социалистите последиците от собствените им политически действия, довели в крайна сметка до техния провал на парламентарните избори. “Нашата цел беше посредством конкретни емпирични изследвания да покажем какви са социалните последици от започналата през 70-те години и след това негласно проведена от социалистите неолиберална ера в областта на социалното жилищно строителство като цяло и в областта на предградията по-специално.” [пак там]

През 1989 г. френският Застрахователен и инвестиционен фонд (*Caisse des Depots*) отправя молба към Бурдийо да състави концепция за изследване на “социалните проблеми”, които по това време са основен предмет на общественно-политическия дебат и любима тема на масмедииите и техните

репортажи за предградията, и на възникването на различни, отчасти търсеци сензация стачни движения. Бурдийо незабавно се дистанцира от идеята на поръчителите да изследва тази тема с традиционните средства на анкетата и конвенционалната техника на въпросника и обявява, че заедно с няколко свои сътрудници ще развият алтернативен подход, който е по-адекватен на предмета. Целта му е преди всичко систематично и рефлексивно да се дистанцира от онези изследователски подходи, които (съзнателно или не) изкривяват предмета и въз основа на конструкцията и концепцията си самите те стават потенциални инструменти на власт и форми на символно насилие. Зад техните статистически методи хетерогенните траектории на отделните лица се сливат в изкуствено създадени, хомогенни същности, което прави невъзможен по-дълбокия, разбиращ поглед върху живота на засегнатите. От тази гледна точка няма да е погрешно ако кажем, че първоначално концепцията на изследването е положена върху една крайно несигурна основа, но се ръководи от една съвсем ясна представа за това какъв тип изследване *няма* да се практикува.

Макар често настойчиво да се твърди, че *Ницетата на света* представлява радикален методологически обрат в творчеството на Бурдийо, свързането на дълбочинни интервюта, стандартизирани анкети и критичен анализ на социалните обстоятелства не е нещо ново в изследователската му практика. Този метод може да се открие още в ранните му изследвания в разтърсения от процесите на колониализация и съпротивителни борби Алжир. Ето какво казва Бурдийо в едно интервю: “Спомням си много добре един разговор, който тогава проведох с един алжирски готвач, който с невероятна аналитична яснота ми изложи обществения контекст на Алжир от онази епоха и имаше много сходни прозрения с моите в ролята ми на социологически наблюдател. Този разговор ме накара да осъзная, че благодарение на специфичната си позиция в социалното пространство определени социални агенти разполагат с една спонтанна социология, която може да бъде много близка до научната социология. [пак там]. Както в Алжирските изследвания, така и в *Ницетата на света* на преден план е опитът, с помощта на една методика на разбиращата социология, социалните агенти да се схванат в тяхната необходимост и да се разбере защо те действат по този начин, а не по друг. В рамките на едно интервю се дава възможност на онези, които не разполагат нито с материални, нито със символни средства, за да оставят следи в историята и в този смисъл да съществуват социално, да бъдат чути и изслушани.

Като продължение на това в кръга на почти двадесетте сътрудници, участващи в проекта, се взема решението, при това още в самото начало, теоретичните текстове да бъдат написани на един разбираем от всички език. Ако изследването е посветено тъкмо на онези, които въз основа на социалната си позиция имат ограничен достъп до придобиването на културен капитал, то текстът трябва да се стреми, доколкото е възможно, да избягва тези форми на символно изключване.

От друга страна, това произведение е насочено, разбира се, и към посветените и виртуозите на социално-научния дискурс, чиято теоретична школовка и умения, както и свързаните с тях потребности от аналитична дълбочина и концептуална прецизност, ще бъдат удовлетворени основно посредством четенето между редовете, посредством долавянето на фината

работа по теоретичното конструиране под равнището на разказа, посредством коментарите, които рамкират интервютата, но преди всичко посредством самостоятелното откриване на връзки и взаимодействия с други експлицитно “теоретични” произведения на Бурдийо.

“Не да оплакваме, не да осмиваме, не да презираме, а да разбираме!” – Тези думи на Спиноза са нещо като етическо мото на участниците в проекта, лайтмотив на отношението им към респондентите. В това колективно произведение Пиер Бурдийо и сътрудниците му представят истории “от долу”, разказани от хора, които иначе нямат възможност да говорят, още по-малко да бъдат чути. Това са свидетелства на обикновени хора, които разказват за своите големи и малки неволи, за съвсем обикновения си живот и неговите конкретни обстоятелства, за своите надежди и фрустрации, оскърбления и страдания. Теоретичните текстове, които представляват рамка на интервютата, дават от една страна поглед върху специфичната жизнена ситуация на интервюираните лица и техните социални условия, жизненни траектории и преживявания, а от друга – позволяват в Бурдийовистката терминология поместване на лицата в социалното пространство, като по този начин предпазват произведението от опасността да попадне в капана на субективизма. За разлика от една основно феноменологическа концепция не става дума за това мисленето, интерпретациите и възприятията на интервюираните лица да бъдат разбрани сами по себе си, а по-скоро за това да бъдат интегрирани в социологическия анализ на доминиращите социални структури. Поради това разказите на различни лица от едни и същи среди и едни и същи професионални полета са “пакетирани” в отделни глави. Това дава възможност да бъдат по-добре осветени конкретните ситуации в отношението помежду им. На сътрудниците на това изследване този подход дава възможност гъвкаво и рефлексивно да осъществяват връзка между макро- и микро-социологическата перспектива, между обективното и субективното ниво и по този начин да вземат на сериозно, да разбират и обясняват онези несъответствия и противоречия, които интервюираният често не осъзнава във всекидневната си практика.

За разлика от феноменологическата представа за “емпатично” разбиране на другия въз основа на елементарна размяна на социални роли и перспективи, това социологическо разбиране на един “чужд” човек, било то в смисъла на “далечен” или на “непоносим”, “несъвместим”, не тръгва от идеята за едно свободно от властови отношения пространство на принципно сходни актьори със взаимно заменими гледни точки, а от представата за едно йерархизирано пространство на социални позиции и структурно сходно на него пространство на социални перспективи. В този смисъл бедността и различните форми на изключване не са статични мотиви, които в “духа” на една субективистка или също неолиберална “философия” могат да се избегнат безпроблемно с лична инициатива, където, смелост и интелект, стига само да има добро желание. Вместо това изследването показва много ясно вътрешните граници, които определят структурирания от социалните условия хабитус на агентите и в този смисъл лимитират рамката на тяхното мислене и действие, техните надежди, представи и перспективи. То показва също така и външните фактори, йерархичните структури, които определят и легитимират – както материално, така и символно – кой може “да успее” и за кого изходът от нищетата ще остане

затворен поради липсващ, респ. неадекватен културен, социален и икономически капитал.

Нарастващите и изострящи се обществени разриви и пропасти се осветляват от често систематично противопоставените гледни точки на домакини, учители, младежи, социални работници, домоуправители, работници на смени, съдии, селяни, студенти и пенсионери. От една страна се разглеждат обективните положения на материална лишеност, специфичните социални положения, бедност и форми на изключеност. От друга – в критическа перспектива се осветлява конкретната позиция на един индивид в социалното пространство и свързаното с нея относително (в смисъл на “релационно”) преживяване на обществените отношения на власт и господство и тяхното проявяване под различни форми на символно насилие и социално затваряне и изключване. Многообразието от “съседни” перспективи прави още по-ясни пропастите, недоразуменията и противоречията между различните социални агенти по отношение на конкретните теми. Във всяка от скицираните картини на обществото намира израз само една определена, по необходимост ограничена, и доколкото е зависима от позициите – селективна конструкция, чийто социален смисъл се разкрива не при изолирано разглеждане, а само във взаимодействието между различните перспективи.

В целостта си конструираните по този начин картини на обикновените хора и обществото представляват една безпощадна радиография на френското, а и не само на френското съвременно общество. Последното е белязано от нарастваща принуда към конкуренция във всички области на живота, от структурно обусловена масова безработица и социална маргинализация, респ. изключване на все по-широки групи от населението, изостряне на конфликтния потенциал особено в отношението между “местни” и “пришълци”, както и между различните клиенти на социалната държава, между деца и младежи, които израстват в безнадеждността и безперспективността на мрачните предградия. То е белязано освен това и от нарастваща заплахата за жизнения стандарт на т. нар. “средни слоеве” и най-общо от едно проявяващо се под различни форми постепенно оттегляне на държавата от нейната отговорност за общото благо – от създаване на условия за налагане на справедливост при разпределението до изпълняване на функцията ѝ на съдия и регулатор на света на труда.

При концептуализирането, съставянето и провеждането на проекта Бурдийо е могъл да разчита на изпробвана мрежа от учени, някои от които от години са се специализирали в отделни изследователски области и поради това са могли продуктивно да инвестират в изследването своите знания и “занаятчийски умения”. Сравнително лесната разбираемост и удивителната съгласуваност на изследването скрива обстоятелството, че почти двадесет различни личности спомагат да се създаде едно произведение, което често оставя впечатлението, че е написано от един човек, в което Бурдийо е главен майстор, а под ръководството му редица критично настроени калфи обменят идеи помежду си, учат един с друг и един от друг. В този смисъл основните глави в *Нищетата на света* представляват резултат и синтез от различни социологически изследвания през изминалите 30 години. Те имат както теоретично подплатен, така и емпирично наситен характер, макар това да не се забелязва при повърхностно разглеждане.

Така например в работата си по *Нищетата на света* Мишел Пиалу се опира на дългогодишните си изследвания на полето на труда като цяло и по-специално - на всекидневните условия на живот на работниците в заводите на Пежо в Сохо. В резултат на това той е могъл да черпи максимално от натрупания в тези изследвания капитал от теоретично осмисляне и емпирично експертно знание. На свой ред Патрик Шампань и Реми Льоноар обогатяват изследването със знанията си за журналистическото и юридическото поле. Развиваното в продължение на години *know-how* дава възможност без да се прибегва до помощта на въпросници и без много заобиколни пътища да се намери подходящата формулировка на един сполучлив въпрос.

Скрито остава също така обстоятелството, че зад всеки рамков текст, който е поднесен на читателя с яснота и разбираемост, по-скоро необичайни за френската академична традиция, стоят не рядко часове взаимна критика, спорове и саморефлексии – от първите пробни интервюта, които Бурдийо подлага на дискусия със своите сътрудници, до окончателното обработване на материала за самата студия. Ето какво споделя Бурдийо в тази връзка: “Определени пасажии от интервюта бяха многократно препрочитани и най-подробно обсъждани. Текстовете, които предшестват публикуваните интервюта, също са продукт на тази форма на колективен труд: те бяха критично рефлектирани и развити в интензивните и постоянни групови дискусии [...] Въпреки това отделните текстове си остават много индивидуални и различни, което не сме се и опитвали да избегнем.” [пак там]

Това изискване за постоянна саморефлексивност играе важна роля и при анализа на интервюта, защото противоречията във всекидневната логика и практика, чието осъзнаване от страна на “обективизираните” в рамките на интервюто често е свързано с вътрешни конфликти, психически защитни механизми и отчасти болезнени процеси на познание, са застрашени от това да бъдат изгладени от перспективата на учения поради липса на кохерентност или да станат жертва на интелектуалистки оценъчни и осъждащи проекции.

Последното обаче не означава, че изследването на Бурдийо се въздържа от оценка. Напротив, може да се каже, че *Нищетата на света* в много отношения трябва да се разбира като обвинителен акт срещу икономическите, социалните и политическите тенденции на развитие във френското общество и преди всичко по отношение на държавата, която в продължение на няколко десетилетия постепенно се е оттеглила от обществените дела и интереси и ги е оставила на произвола на неолибералната логика на икономическото поле, или ги е стоварила върху засегнатите от тях.

По този начин *Нищетата на света*, подобно на други по-ранни произведения на Бурдийо, подчертава настоятелно претенцията му да акцентира, в традицията на Дюркейм, върху критическия потенциал на социологията в рамките на хуманитарните и социалните науки и да го поддържа жив. В противовес на Веберовото предупреждение за свобода от ценности в науката, Бурдийо постоянно обръща внимание на това, че именно тази мнима свобода от ценности не рядко въвлича интелектуалеца, учения, философа в базисно съучастничество. В смисъл, че съзнателните или несъзнателни форми на автоцензура го възпират да назовава еднозначно структури и механизми на властта и под прикритието на догмата за въздържане от ценностни отсъждания

го тласкат към това несъзнателно да допринесе за запазване на социалното неравенство. С оглед на факта, че всяко знание, което на пръв поглед е формулирано “неутрално”, много лесно може да бъде използвано от господстващите позиции за установяване и закрепване на властови отношения, студията на Бурдийо и неговите сътрудници показва на читателя много ясно откъде духа вятъра. След излизането на студията Бурдийо заявява: “Ретроспективно погледнато, в това отношение много дълго се подлагах на автоцензура и си забранявах да представям науката и политиката като съвместими, за да не наруша тази общо споделена форма на вярата в определена норма на научната работа.” [пак там]

Поведението на Бурдийо винаги е било поведение на един критически интелектуалец, който разглежда социологията като по необходимост нарушаваща спокойствието форма на рефлексия и който активно използва нейния методически и теоретичен инструментариум и придобитото с него знание, за да се намесва в политическите, икономическите и социалните дискурси, както и за да обръща внимание на това, че социалното страдание има своята история и е неин продукт. Този политико-просветителски тон може да се проследи от ранните работи на Бурдийо върху обществената ситуация в Алжир през 50-те години през неговото епохално изследване *Дистинкцията* и критичното му произведение върху академичното поле *Homo academicus*, което му донесе прозвището “предател отвътре”, до обсъжданото тук изследване. Като последователно представяне на всекидневното страдание от социално произведените и произвеждани принуди, форми на власт и на лишаност от власт със собствените средства и възможности на социологическия анализ и социологическата диагноза, *Нищетата на света* се вписва във френската традиция на критическите интелектуалци. С директното си обвинение срещу безотговорните политически отговорни лица и институции изследването трайно се намесва в публичната дискусия.

Това предизвикателство на Бурдийо към мястото на социалните и хуманитарните науки както в, така и по отношение на целия обществен контекст, призивът на един интелектуалец към интелектуалците да се намесват в политическите и икономическите дискурси, да използват знанието си, за да опровергават, за да противоречат, за да обвиняват и просвещават е причината текстовете на Бурдийо да бъдат интересни и необходими и в наднационалното пространство.

Този, който разглежда *Нищетата на света* като занимание със специфичните френски проблеми е изложен на опасността да изпусне от поглед факта, че ресурсите, за които се водят битки, били те от материално или символно естество, механизмите на изключване и разграничение на йерархиите, властовите структури и упражняването на символно насилие са реалност и извън границите на Франция. Още повече, че в хода на глобализацията и утвърждаването на неолибералната политика обществените структури поражда едно все по-голямо, исторически формиращо се сходство между различните общества. Да се квалифицира нищетата на френските предградия като феномен от другата страна на Рейн означава да се игнорира нищетата в собствената страна, тя да се проектира навън. Впечатляващата глава за Чикагското гето, написана от Лоик Вакан не е единствената, която показва, че да се ограничи

релевантността на изследването до Франция означава да не се оцени неговото фактическо значение. Събраните в процеса на това изследване картини на обикновените хора и обществото претендират да имат смисъл и значение за социологическата диагностика на късно модерните общества, надхвърлящи тесните национални граници и етнографската специфика на емпиричния предмет. Те не могат да бъдат отхвърлени и смекчени просто като “типично френски” според имунизиращата формула: “Това може да важи за съседите, но не и за нас”.

Вярно е, че могат да се установят различия между състава на населението във френските предградия, техните специфични правила, неписаните кодове на обитателите им, юридическите, икономическите и политическите зависимости от една страна и социалните структури извън границите на Франция – от друга. Но релационният, генетико-структуралистски подход на Пиер Бурдийо предлага концепции-парадигми, които служат като импулси тематиката и методиката да се вземе на сериозно и по отношение на социалните обстоятелства извън Франция, да се преосмислят дискурсите, теоретичните конструкции и изследователските подходи по отношение на онази *Нищетата на света*, която може да се открие в най-близкото съседство.

ЛИТЕРАТУРА

- Bourdieu, P.** et al. 1997. *Das Elend der Welt. Zeugnisse uind Diagnosen alltäglichen Leidens an der Gesellschaft*. UVK, Konstanz, [Orig.: La misère du monde, Edition du Seuil, Paris, 1993].
- Schultheis, F.** / **K. Schulz.** (Hg.) 2005. *Gesellschaft mit beschränkter Haftung. Zumutungen und Leiden im deutschen Alltag*. Konstanz, UVK.
- Das Elend der Welt.** Eine zweifache Herausforderung. Pierre Bourdieu im Gespräch mit Franz Schultheis. S. 10-13, In: *Sozialismus* 1/1998.

*Превод от немски език:
Светла Маринова*

„НИЩЕТАТА НА СВЕТА” В ГЪРЦИЯ

НИКОС ПАНАЙОТОПУЛОС

Nikos Panayotopoulos . ‘THE WEIGHT OF THE WORLD’ IN GREECE

The author is the head of the Greek study conducted after the model of Pierre Bourdieu’s ‘The Weight of the World’. The article is a reflection on the conception of the study in 2002, its context and objectives. It provides arguments as to why the researchers decided to put the emphasis on four large and typical forms of misery and suffering that are characteristic of this particular society. These four forms are related to change in labour, education, the welfare state, and culture. To do that, the author develops his thesis of the ‘dynastic-bureaucratic state’ as typical for the Greek society (and of the respective peculiarities of the civil society), a state which, in its own specific way, also reacts to neo-liberal politics of nowadays.

Шест месеца преди да почине, по време на престоя си в Атина, където участва в колоквиума „За европейско социално движение”, организиран от гръцкия клон на асоциацията *Raisons d' Agir*¹, Общата Конфедерация на труда и големия всекидневник *Ta Nea*, Пиер Бурдийо и гръцката асоциация *Raisons d' Agir* лансират идеята да организират изследване от типа на *Нищетата на света* в Гърция. Предложението е прието с ентузиазъм от всички институции и най-вече от Изследователския център по труда към Гръцката Обща Конфедерация на труда, от Националния център за научни изследвания и от Факултета по философия и социални изследвания при университета в Крит. Тези институции, в сътрудничество с гръцкия клон на асоциацията *Raisons d' Agir* решават да предложат техническите средства и нужните изследователи, за да може да подпомогнат ефикасно осъществяването на този проект. Изследването трябва да се ръководи от Пиер Бурдийо и Никос Панайотопулос.

Смъртта на Пиер Бурдийо обаче променя ситуацията. Институциите преосмислят решенията си и след серия от преговори решават да продължат проекта, но със значително орязване на бюджета. Целият опит с тези преговори би могъл да бъде ценен материал за разсъждения върху циркулирането на научните идеи, както и върху социалните условия на възможност за разпространение и за приемане на идеята за необходимостта от създаването на европейско социално движение.

¹ Френска асоциация на интелектуалци за колективно критическо гражданско действие, както и френско издателство в Париж, ръководено от Бурдийо, където се публикуват критически изследвания. (Б.ред.)

Така само дванадесет изследователи и докторанти – социолози, икономисти, антрополози и историци - вземат решението да продължат изследването. С оглед на метода, който трябваше да приложим, от една страна, и компетенциите и специализацията на тези изследователи, ние предефинирахме логиката на образуването на предмета на нашето изследване и решихме да поставим ударението върху четири големи и типични форми на нищета и на страдание, които характеризират съвременното гръцко общество. Онези, които се образуват от промяната на отношенията на труд, на системата на образование, на социалната държава и на културния космос [Panayotopoulos, 2008]. Тези четири групи промени са много свързани помежду си и ни позволяват да уловим ефектите на един нов начин на производство и на господство, каквито несъмнено настъпват. Такъв тип ефекти са малко разбрани от политиките. Те се проявяват под формата на неясни бунтове, на поставяне под въпрос, но в една твърде обща форма. Те са нещо като невидимо страдание на работното място, в училището. Те не намират език, на който да бъдат изразени и именно затова се оказаха привилегирован ход, за да бъдат изучавани формите на нищета на различните групи от едно общество в преход.

Обаче аз съм длъжен да отворя скоба, за да ви дам представа за някои необходими елементи на гръцкото общество - познато, но също и непознато. Те ще ви позволят да разберете защо изследването ни изглеждаше крайно необходимо.

На първо място, може да се каже малко брутално, че става дума за общество, което винаги е имало „династико-бюрокраична” социална държава. За да обозначим добре някои определящи характеристики на гръцката държава е добре да отбележим, че Хегеловото разграничение между гражданско общество и политическо общество не съществува в гръцката обществена формация. Зависимостите на политическото от социалното остават като че ли привидни, отношенията човек-човек са все така важни и до днес. Тъй като държавата в Гърция, не е резултат на кристализация на капиталистическите отношения на производство, нейната относителна автономия се дължи в по-малка степен на материалните и икономическите потребности, отколкото на вноса на институционални рамки. Те всъщност определят в голяма степен структурата на гръцкото общество. Често се ограничаваме да мислим за две основни функции на държавата - привлекателният преразпределителен (дистрибутивен) характер на ресурсите и измерението ѝ на работодател - комбинирайки ги с идеологическо остойностяване на самонаемането и държавната служба.

Друга черта, пряко свързана с предишната е, че през почти целия XX век, до 1974 г., когато пада диктатурата, Гърция е била в дълъг недемократичен период. Големият залог на конфликта в политическото пространство през целия този период е легитимността на демократичния режим, докато въпросът за състоянието на социалната държава остава напълно на заден план. Всъщност след края на Втората световна война и на гражданската война през 1945-1949, възползването от обществена служба за голяма част от обществото е основен начин да имаш доход. Държавата-работодател позволява, както бързото реконструиране – политическо и икономическо – на голяма част от дребната „националистическа” буржоазия, така и неутрализирането – социоекономически – на повечето от „левите сили”, чрез изключването им от

„държавния апарат”. По всичко изглежда, че раздуването на държавния апарат на идеологически и икономически основания, които са контролируеми, е свързано с политика – това цели селективното и систематично изграждане на една широка поддържаща класа, на нови средни слоеве, на нов гръбначен стълб на формиращата се нация. Т.е. една разпознаваема по привилегиите си и по политическата си зависимост социална категория. Характерно е, че катастрофалната икономическа ситуация, както и бедността на населението не са лекувани с приемането на общи мерки за предотвратяване или за осигуряване, които, тъкмо поради общия си характер, биха могли да бъдат от полза за всички.

През 70-те години, след диктатурата, по време на политическото и интелектуалното либерализиране, за първи път се поставя въпросът за структуриране на социалната държава. Но в момента, в който социалните и политическите условия позволяват да се постави този въпрос, икономическите условия липсват, тъй като гръцката държава трябва да се справя с ефектите на световната икономическа криза. В тези условия социалистическата държава на 80-те може само да възпроизведе ролята на държавата-работодател, допринасяйки сериозно за формиране на едно бюрокрастико-административно поле. То е още по-тежко и нефункционално и е от полза за социалните категории, които преди това са били изключени от него.

В различните фази на еволюцията на гръцкото общество се забелязват различни типове политическо акредитиране, които различават социалните групи. От една страна това са онези, които притежават легален социален достъп до властовите центрове като начин за присвояване на ресурси, а от друга страна са онези, които са лишени от подобен достъп. Така всички регламентации на социалната политика се вписват в рамките на процесите на изработване на легалните акредитации за достъп до властовите центрове. Вземите решения най-често са политически маневри, които се вписват в логиката на клиентелистките отношения. В този смисъл правото не е просто считано като гарант за правата, а като универсален начин за налагане на особени изисквания. Това е така заради смесването на частния и на публичния ред.

В тези условия държавата се счита или за репресивна инстанция, или за преразпределителна (дистрибутивна) инстанция на ресурси. Т.е. това е държава-работодател. А семейството продължава да осигурява все още, макар и в по-малка степен връзките, даващи сигурност и солидарност поради слабостта на социалната държава.

Недоверието на гражданина спрямо държавата остава силно. Сферата на властта се оказва до голяма степен пространство, което може да бъде описано като място за конфискуване на икономическия, социалния и символния капитал в полза на група, стремяща се да монополизира публичното пространство. Наблюдават се различни форми на патримониализъм, чрез които групите си присвояват ползи и собственост, свързани с публичните длъжности, които заемат. Можем да кажем, че всички тези анархични и аномични поведения, както ги наричат на журналистико-политически език, които понякога са приемани и дори поддържани, са свързвани с едно особено социално безсъзнателно мислене и са резултат на слабия социален ред, свързан с изключителната уязвимост на символен капитал, гарантиран от държавата.

От още по-обща гледна точка можем да кажем, че начинът на възпроизводство, основан на наследствеността, който се развива при първото разделяне на работата на доминация по време на първия период на образуване на гръцката държава, се трансформира, казано на теоретическия език на Пиер Бурдийо, в начин на бюрократично възпроизводство на училищния, образователния компонент. Това се налага в процеса на диференцирането на полето на властта. Но този преход се осъществява под особената форма на бюрократично възпроизводство от „семеен” тип. Оттук следва, че гръцката държава остава едновременно публична и частна, без да позволява пълното отграничаване на чиновника от функцията му, от службата му [Bourdieu, 1997:55-68].

Различните борби и кризи в полетата, които образуват полето на властта, в самото поле на властта и в глобалното социално поле могат да бъдат описани като борби между два начина за възпроизводство на начина за легитимно възпроизводство - между начина на бюрократично възпроизводство с образователния компонент, основан на „компетенцията”, и другия, който също е бюрократичен, също е с образователен компонент, но е основан върху „контрол на държавните ресурси” посредством една клиентелистка система [Tsoukalas, 1987].

Тази дълга скоба беше необходима, за да очертая рамката, в която трите големи групи от фактори, споменати в началото, обуславят последните преобразувания на гръцкото общество, произвеждайки различни форми на социални нищети.

Всъщност, въпреки че след падането на диктатурата голяма част от икономическите стратегии на Гърция бяха променени по посока на отваряне към чуждестранния капитал и към политики за борба срещу инфлацията и въпреки че политиките за „структурно нагаждане”, поддържани от международните организации станаха част от социо-икономическата среда на страната, това, което става по-значимо през последните десет години е политико-икономическата доминация, състояща се в прилагане на техниките за управление, идващи от САЩ. За да дам някаква представа за това, е достатъчно да спомена: вълната на приватизациите, започнала през 90-те години, увеличаването на заплатите и стабилизирането на обществения сектор, увеличаването на гъвкавостта на пазара на труда, свързана със Закона за развитието, дерегулацията на закрилническата роля на законодателството относно пазара на труда, намаляването с 11,5 на сто на цената на труда (докато в Европа процентът беше около 4.5 на сто), намесата в промяната на начина на функциониране на държавните предприятия с преминаване от многостранните преговори към едностранното решение на ръководството, без участието на синдикати, новите закони за труда и т.н.

Тази политика се прилага по особен начин. Първо, с приемането на процеса на приватизацията и на разлагането на не-конкурентноспособните капитали. Начинът на действие на държавните предприятия се преобразува на базата на критериите на частната икономика - въвеждат се процедури за промяната на неподвижността на чиновниците и т.н. Тази трансформация е направена:

- Чрез процеса на издаване на акции на т.нар. предприятия, който има за основен резултат отслабване на синдикалното движение.

- Чрез преадаптиране на политиката на политическите дотации за предприятията с цел да се подкрепят най-конкурентноспособните предприятия.

- Чрез приемане на политика на затягане на коланите и трансформиране на трудовите отношения, с насърчаване на заетостта на непълно работно време, увеличаване на уволненията, умножаване на броя на заетите на намален работен ден, свързване на заплатата с производителността и най-накрая – с опита, целящ да се наложат 40-те гъвкави часа с премахване на допълнителните часове и намаляване на средната заплата на заетите.

- Чрез промяна на управлението на безработицата по посока на подпомагане по-скоро на заетостта, отколкото на безработните. Чрез промени в сектора на социалното осигуряване с капитализирането на резервите му с цел да се ограничат разходите за здравеопазване, да се отрежат редица пенсии и да се улесни проникването на частните фондове, да се осигури достъп да частните застрахователни дружества.

- Чрез промяна на процеса на преподаването с насърчаването на свързването на образователните заведения с нуждите на пазара.

През този период възниква видимо отместване на „социалната държава” към „правовата държава”. Често последната е претекст за оправдаване на хаотичното отстъпление на социалната държава [Papadimitriou/Karagiorga, 1993:131-140; Christopoulos, 1991; Kollias, 1998].

На нивото на мерките за справяне с групите, които „създават проблеми”, все така се прилагат мерки за приобщаване на уязвимите категории. Те са вписани в политиката за заетостта, обусловена от логиката на преминаване към децентрализирана политическа инстанция и реорганизиране на държавните дейности. Тази логика е вдъхновена от неолиберализма и се опитва да помири образователната и предприемаческата насоченост, вписана в локалното измерение, без обаче да се отива на национално ниво. Но тези различни мерки за приобщаване (*поради разграничаването на подходите според логиката, наложена от финансиращата инстанция и с оглед на териториите, на начините на действие, на посочването на особените клиенти, които често заместват признаването на нуждите на ползвателите, усложняването на политическите партньорства, умножаването на ръководните и контролните инстанции, които способстват за бюрократизирането, както и процедурните действия, увеличаването на броя на новите професии, които без стабилна законова рамка дължат съществуването си на възпроизводството на тези механизми, които отчасти остават независими от тях*) правят трудно организирането на общо действие на тези категории, които също са уязвими поради бъркотията от всякакви „социални патологии”. Говорейки за уязвимостта на тези категории като за неадаптиране и опитвайки се да я обяснят чрез психологизиращи анализи и чрез социални преценки, способни да ни накарат да забравим социалните причини, тези механизми, наченати от различните успешни „проекти”, и от които се вдъхновява управлението *New Public Management, Нов Публичен Мениджмънт* (но в контекст, който не познава „публиката”), позволяват налагането на помощ, която свързва филантропията и надзора. Тази помощ благоприятства и насърчава все повече социалния контрол, който се осъществява в много различни условия в

сравнение с евфемизирания социален контрол на предишните периоди [Panayotopoulos/Vidali, 2003; Kavounidou, 1996:251-271].

Макар и всички въввлечени в тези механизми агенти да са съгласни, че научната оценка на политиките, които съответните механизми въвеждат в действие е трудна в научен план, те все пак трудно признават, че тя в същото време е и нежелателна. Силата на тези механизми се състои във факта, че се опитват да създават институции, в които всеки актьор намира интереса си в система, която успява да ни накара да повярваме, че съществува консенсус, надвишаващ противопоставянията на частните интереси. Последните усилия за развитие на начините на оценка на тези политики изглежда в Гърция, но не само тук, са без ефект. Защото политиките, прилагани чрез тези механизми се причисляват към ходовете, целящи да прокарат закони, обещаващи да разрешат или да намалят проблемите, макар и всичко да показва, че това няма да стане.

От друга страна темите, които директно произлизат от „общите места на новата планетарна вулгата”, както казва Бурдийо, на новата планетарна библия, фаворизират и поддържат ефикасността на тези механизми, чрез налагане на проблематиката на неолибералната представа за света. „Принудите на глобализацията”, свързани с „необходимостта от участие на Европейския Съюз” представляват общите места, в които се развива реториката, имаща за цел да ограничи мобилизациите на работниците и да стигматизира „контра-продуктивните” структури на гръцката икономика („хипертрофия” на обществения сектор, слаба производителност, патернализъм на синдикатите, популизъм и пр.). Тази реторика произвежда редица политически повели, които прокарат новата „Велика идея” на страната – модернизирането на страната и на нейните „традиционни елементи”. Така стачката, която е в служба на общото благо, е наричана „антисоциален елемент”, реакциите на намаляване на *Welfare state* (държавата на благосъстоянието, социалната държава) - реакции, принадлежащи на добре „устроилите се” и на „паразитите” на обществото. „Средният работник”, който се обявява против корпорациите в стачка – любим израз по телевизията – е представен като „мълчаливото мнозинство”, което реагира на корпоративните придобивки [Panayotopoulos, 2005].

Разбира се цяла поредица от първоначални условия позволяват амплифицирането на тези феномени:

- Икономическата криза, свързана с рестрикцията на модела на натрупването, следван до средата на 70-те години (центриран около преки чужди инвестиции и инвестиции в строителството);

- Дълбока промяна на начина на въвеждане на гръцката икономика на международния трудов пазар, минаваща от ситуация на протекция и на монополни структури към начини за регулиране, чувствително по-конкурентноспособни. Всичко това изразява противоречието на гръцката икономика, на гръцкото общество, което след като провежда интеграцията в европейската общност и на световния пазар остава застигнато в неадаптирани структури, за да се справи с напреженията и принудите, произтичащи от собствения му цивилизационен избор – този на отворената икономика;

- Криза на образователната система, свързана с инфлацията на училищните звания, вследствие на генерализиране на начина на възпроизводство с образователен компонент;

- Постепенно дисквалифициране на синдикатите, заради развитието на синдикален модел на базата на смазващата бюрокрация и на специализацията, която ги лишава от историческата им роля;

- Висока степен на икономическа и политическа зависимост от САЩ;

- Медии, които се държат от шепа хора – индустриалци и финансисти;

- Слаба способност на националните структури да произвеждат собственото си определение за качество;

- Организационно отслабване на политическите сили и неспособност за ориентиране на мрежата за разпространение и разпределение на политическия капитал. И т.н. [Вж. по-аналитично по въпроса Panayotopoulos, 2001:41-49]

В тази рамка се произвеждат множество структурни противоречия, които пък произвеждат различни нищети, част от които се опитам да опиша: страдание, неспокойствие на тези, които искат модернизирани на страната и създаване на обществен ред; неспокойствие на тези, които целят на всяка цена да осигурят възпроизводството си, което вече не се осигурява от държавата; неспокойствие на всички, които са инвестирани в обучение, за да осигурят възпроизводството си и живеят в излъгани надежди, заради девалвацията на дипломите; неспокойствие и на тези, които са жертви на процеса на модернизирани на страната, които се чувстват не у дома си.

В рамките на нашето изследване по модела на Пиер Бурдийо, на *Нищетата на света*, не всички проведени разговори бяха успешни. Само част от тях сега са издадени. Този неуспех се дължи на това, че освен членовете на нашата асоциация *Raisons d' Agir*, другите гръцки изследователи не познават социологията на Бурдийо. Въпреки, че се проведе едногодишен семинар за обучение на участниците в изследването, ние не успяхме да премахнем ефектите върху съзнанието на изследователите от убеждението, че има огромна разлика между „теоретици” и „емпирици” (една основна противоположност в гръцката наука - „теоретици” и „емпирици”) [Panayotopoulos, 2005:91-92]. Тази структурна опозиция е предразположена да действа като „епистемологическа двойка”, която ни кара да вярваме, че светът на възможностите е разделен между два полюса и спомага съществено за структурирането на поле на социалните науки със слабо кодифициране (начинът на действие и мислене е наистина следствие на личната биография).

Затова за нас самото изследване, ако оставим настрана политическата му функция, играе също ролята на символен инструмент в множеството битки, които една малка група социолози водим с цел да се формира същинско научно поле.

ЛИТЕРАТУРА

- Bourdieu**, P. 1997. De la maison du roi a la raison d'Etat. In: *Actes de la Recherches en Sciences Sociale*. no. 118, Juin, p. 55-68.
- Christopoulos**, K. 1991. *Tendances de développement du capital en Grèce*. Athènes. Epoque Contemporaine.
- Karagiorga**, A. 1993. *Dimention de la politique sociale actuelle*. Athènes, Fondation Saki.
- Kollias**, G. 1998. Les depanses sociales en Grèce. In: *Enimerosi IND – GSEE*. № 41.

- Kavounidou**, T. 1996. Les services de providence sociale et la lutte contre l'exclusion sociale. In: *Conférence sur l'exclusion sociale en Grèce*. (Ed.) C.N.R.S., p. 251- 271.
- Panayotopoulos**, N. 2001. La reconversion de l'Etat grec à l'économisme dominant. In: *Regards Sociologiques*. T. 21, p. 41 – 49.
- Panayotopoulos**, N./ **M.Vidali**. 2003. *Contribution a l'analyse des formes d'encadrement*. EGDL.
- Panayotopoulos**, N. 2005. *La misere des chomeurs*. Politropon.
- Panayotopoulos**, N. 2005. Le champ sociologique grec et les effets de la domination symbolique internationale. In: *Regards Sociologique*. N 30, p. 91-99.
- Panayotopoulos**, N. (sous la dir.) 2008. *Le désenchantement du monde*, Politropon.
- Papadimitriou**, G. Le début de l'Etat social dans la Grèce de la période après la restauration de la démocratie (1974-1991). In: *Dimensions de la politique sociale d'aujourd'hui*. Fondation Saki.
- Tsoukalas**, K. 1987. *Etat, Société, Travail*. Themelio.

*Превод от френски език:
Стилиян Деянов*